

Oh (/o/) als ontvanger van informatie in sociale interactie

Oh (/o/) as information receipt in Dutch talk-in-interaction

Lucas M. Seuren

This paper has been accepted for publication in *Tijdschrift voor Taalbeheersing* and will appear summer/autumn of 2019.

Abstract: Recently there has been an increased interest cross-linguistically in how speakers use interjections in everyday interaction. A particularly productive line of inquiry deals with what are known as change-of-state tokens, interjections with which speakers claim that there has been a shift in their cognitive state such as their knowledge, understanding, attention, etc. In this paper I explore the variability of the Dutch interjection *oh* /o/. Focusing on its use in response to informing turns, I argue that as a free-standing particle speakers use it to claim that the information in that prior turn was in some way unexpected: either because it contradicted what the speaker claimed he or she knew, or because it contradicted some presupposition that was encoded in an earlier question. I subsequently discuss the most frequent ways in which *oh* is combined with other turn components, showing how it is used to respond to announcements of valenced news, to do now-remembering, and to make claims of now-understanding. In closing I show that when *oh* prefaces additional turn components such as *oké*, each component deals with a different action-implication of the ongoing sequence and that *oh* is used to receive the information being conveyed.

Keywords: change-of-state, conversation analysis, understanding, knowledge, expectations, interjections

Cognitie in interactie

Onderzoek in de conversatieanalyse heeft de laatste jaren veel aandacht besteed aan wat *change-of-state tokens* worden genoemd, interjecties waarmee sprekers claimen dat er een verandering heeft plaatsgevonden in hun cognitie, zoals hun kennis, begrip, of aandacht (Heritage, 1984). Heritage laat bijvoorbeeld zien dat in het Engels sprekers met *oh* kunnen claimen dat ze nu iets weten wat ze voorheen niet wisten (Heritage, 1984), maar ook dat door een antwoord vooraf te laten gaan door *oh* sprekers laten zien dat de vraag ongepast of overbodig was (Heritage, 1998). De functie die change-of-state tokens hierbij hebben is interactioneel: Het is dus niet zo dat deze tokens altijd een automatische uitroep zijn in bepaalde omstandigheden (cf. Goffman, 1978) en evenmin is het noodzakelijk dat de spreker daadwerkelijk een verandering heeft ondergaan in zijn of haar cognitieve status.¹ Sprekers doen met change-of-state tokens een claim over hun cognitie, onafhankelijk van wat zich in hun hoofd afspeelt (zie ook Koole, 2015).

In recente jaren is er veel cross-linguïstisch onderzoek bijgekomen, waarbij zowel de vorm als de functie die change-of-state tokens hebben in verschillende talen zijn geanalyseerd. Studies naar het Frans (Persson, 2015), Ests (Kasterpalu & Hennoste, 2016), Fins (Koivisto, 2013, 2015a, 2015b), Pools (Weidner 2016), en Japans (Endo, 2018) laten zien dat in deze talen sprekers gebruik maken van *aa* en/of *ah* als change-of-state token.² In het Duits krijgt het token een wat hardere aspiratie *ach* (Golato, 2010; Golato & Betz, 2008), al heeft het Duits ook *oh* waarmee sprekers aangeven dat er iets veranderd is in hun emotionele status in plaats van hun cognitieve (Golato, 2012). In het Deens en IJslands wordt de interjectie gerealiseerd door een consonant gevolgd door een vocaal: *nå* in het Deens (Heinemann, 2017) en *nú* in het IJslands (Hilmisdóttir, 2016).

Hoewel de vorm van change-of-state tokens cross-linguïstisch varieert is een van de functies die in alle talen terugkomt het ontvangen van nieuwe informatie, waarbij de spreker claimt nu iets te weten, te begrijpen, of zich nu iets te herinneren dat eerder blijkbaar niet gekend, begrepen, of herinnerd werd.

Oh in het Nederlands

Een studie naar de functie van change-of-state tokens in het Nederlands ontbreekt tot op heden. Haeseryn en collega's (1997) scharen *oh*³ onder de emotionele tussenwerpsels, waarbij ze stellen dat de specifieke functie afhangt van de intonatie en context, maar er zijn geen studies naar hoe context, intonatie, en functie samenhangen. Er is weliswaar onderzoek gedaan naar wat sprekers in het Nederlands doen als ze een vraag vooraf laten gaan door *oh* of *oh ja* (Seuren, Huiskes, & Koole 2016, 2018), maar daarbij wordt aangenomen dat *oh* in het Nederlands op dezelfde manier functioneert als in het Engels. Met de op het oog soms vrij subtiele verschillen tussen de bestudeerde talen en soms zelfs binnen talen – zo heeft het Fins een breed scala aan varianten op *aa*, met allemaal een iets andere functie (Koivisto 2013, 2015a, 2015b)⁴ – is dit een aanname die niet zomaar gerechtvaardigd is.

In dit artikel laat ik zien dat in het Nederlands *oh* als change-of-state token functioneert. Ik richt me hierbij uitsluitend op *oh* in reactie op informatieve handelingen zoals antwoorden op vragen of nieuwsaankondigingen, waarbij de spreker met *oh* of een variant daarop zoals *oh ja* of *oh zo* de sequentie tot mogelijke voltooiing brengt – *mogelijk* omdat daadwerkelijke voltooiing gezamenlijk en interactioneel moet worden bewerkstelligd (Schegloff, 2007; Schegloff & Sacks, 1973; Stommel & te Molder, 2015). Door deze begrenzing vergelijk ik *oh* in gelijksoortige handelingsomgevingen, en laat ik zien dat ondanks variatie in specifieke functies *oh* in deze omgevingen een overkoepelende functie heeft. De analyse biedt daarmee geen inzicht in wat *oh* doet in andere handelingssequenties of sequentiële posities.

Eerst demonstreer ik dat een vrijstaand *oh* in het Nederlands gebruikt wordt om niet alleen uit te drukken dat de informatie in de voorgaande beurt als nieuw wordt geclaimd, maar als onverwacht. Het Nederlandse *oh* wordt dus op een gelijksoortige manier gebruikt als het Deense *nå* dat in derde positie bij vraag-antwoordsequenties uitdrukt dat het antwoord “tegengesteld is aan de verwachtingen van de spreker” (Heinemann, 2017, p. 250). Vervolgens zal ik verschillende manieren bespreken waarop *oh*

gecombineerd wordt met andere beurtopbouwcomponenten: zowel de frequentie waarmee deze combinaties voorkomen alsmede hun functie.

Methode & Data

De methode gebruikt voor dit artikel is de Conversatieanalyse (Ten Have, 2007). Onderzoek in deze methode kan primair datagestuurd zijn, waarbij de data “ongemotiveerd door een specifiek analytisch doel” worden onderzocht (Schegloff, 1996, p. 172). Alle fenomenen die de onderzoeker opvallen tijdens zo’n onderzoek kunnen dan dienen als basis voor verdere analyse. In deze studie daarentegen wordt begonnen met een specifieke *handelwijze* (‘practice’) (Pomerantz, 2016; Schegloff, 1996; Sidnell, 2013), dat wil zeggen, “een kenmerkende eigenschap van een beurt met een specifieke plek in een sequentie met onderscheidende consequenties voor de handeling die die beurt implementeert” (Heritage, 2010, p. 212). Er is onderzoek gedaan naar wat sprekers in het Nederlands doen met de interjectie *oh* in reactie op informerende handelingen. Omdat *oh* van zichzelf een opraak partikel is in termen van zijn functie (Heritage, 1984), en er dus voor losse gevallen (‘single cases’) veelal meerdere analyses denkbaar zijn, is een collectie aangelegd, waardoor het mogelijk is om een onderscheid te maken tussen deze potentiële analyses en tot een overkoepelende analyse te komen (zie Clift & C.W. Raymond, 2018). Daarnaast is er ook gekeken naar de andere beurtopbouwcomponenten (Mazeland, 2008, p. 28) die samen met *oh* worden geproduceerd zoals *ja* en *zo*. Hierbij was het criterium dat de resulterende beurt geen type-conformerende vervolghandeling relevant maakt (Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974; Schegloff, 1968). Combinaties zoals *oh echt* waarmee op zijn minst om bevestiging wordt gevraagd (zie i.a. Couper-Kuhlen, 2012; Heritage, 1984; Jefferson, 1981; Maynard, 2003; C. W. Raymond & Stivers, 2016; Robinson, 2009; Thompson, Fox, & Couper-Kuhlen, 2015), zijn buiten de analyse gehouden.

De data voor dit artikel beslaan 21,5 uur aan opnamen van telefoon- en Skypegesprekken die zijn gemaakt door studenten aan de Universiteit Utrecht voor een cursus interactieanalyse in 2011 en 2012.⁵

De gesprekken worden veelal gevoerd tussen studenten onderling, maar ook regelmatig met familieleden, en gaan over allerlei onderwerpen, van relaties tot hun studie. In dit corpus heb ik gezocht naar voorkomens van *oh* in tweede of derde positie (Schegloff, 2007) na informerende handelingen, waarbij de *oh*-beurt geen vervolghandeling projecteert.

De verzamelde collectie is vervolgens gecategoriseerd op basis van het eerste punt waar de *oh*-beurt syntactisch, pragmatisch, en prosodisch mogelijk voltooid is (Bögels & Torreira, 2015; Ford & Thompson, 1996; Sacks, Schegloff, & Jefferson, 1974). Hierbij werden vier frequent voorkomende combinaties gevonden (zie tabel 1). Minder frequente combinaties zoals *oh zo* (N=19) en *oh nee* (N=9) zijn gegroepeerd in de categorie *overig*. Al deze combinaties zijn vervolgens geanalyseerd op wat sprekers in de sequentie met de handelwijze doet.

Tabel 1

Frequentie van de geanalyseerde vormen van oh

Vorm beurt	Frequentie	
<i>Vrijstaand Oh</i>	475	(38,6%)
<i>Oh+evaluatie</i>	348	(28,3%)
<i>Oh ja</i>	229	(18,6%)
<i>Oh oké</i>	136	(11,0%)
<i>Overig</i>	43	(3,49%)
Totaal	1231	(100%)

Van de vier hoogfrequente combinaties zijn voorkomens geanalyseerd totdat saturatie was bereikt. Binnen de categorie *Overig* zijn alle voorkomens geanalyseerd, om tot een zo goed mogelijk begrip van deze handelwijzen te kunnen komen. De functies waarvoor deze combinaties werden

gebruikt waren dusdanig consistent, dat de relatief kleine omvang van de collecties geen probleem vormt voor de gepresenteerde analyse.

Alle geanalyseerde data zijn getranscribeerd aan de hand van het transcriptiesysteem ontworpen door Jefferson (2004) (zie appendix). Hiermee wordt niet alleen weergegeven wat de sprekers zeggen, maar ook hoe ze hun beurten produceren. Aspecten als stiltes, prosodie, en stemkwaliteit worden allemaal gemarkeerd met verschillende symbolen.

In de analyse laat ik eerst zien dat vrijstaand *oh* gebruikt wordt om te claimen dat de informatie in de voorgaande beurt tegengesteld is aan een verwachting van de spreker. Vervolgens zal ik bespreken hoe *oh* gecombineerd met andere beurtopbouwcomponenten gebruikt wordt om een affectieve houding uit te drukken ten opzichte van hetgeen als nieuws geclaimd wordt in de aangrenzende beurt, waarna ik laat zien hoe *oh* wordt gebruikt om claims van *nu-herinneren* (Seuren et al., 2016) of *nu-begrijpen* (Koivisto, 2015b) te doen. Tot slot laat ik zien dat sprekers met *oh* zich specifiek richten op het informatieve aspect van de lopende sequentie, en andere componenten gebruiken voor de andere actie-implicaties die een sequentie mogelijk nog heeft.

Verwachtingen bijstellen met *oh*

De meest voorkomende variant van *oh* is als vrijstaand partikel, dat wil zeggen, niet prosodisch geïntegreerd met andere beurtopbouwcomponenten. In die vorm heeft *oh* twee primaire functies: sprekers claimen met *oh* (i) dat de informatie in de voorgaande beurt niet in lijn was met hun verwachtingen en (ii) dat ze hun verwachtingen hebben bijgesteld en de informatie dus hebben geaccepteerd. Deze twee functies samen laten zien dat *oh* functioneert als een change-of-state token: de spreker claimt dat in reactie op die voorgaande beurt hij of zij hier en nu een verandering heeft ondergaan in zijn of haar cognitieve status.

Het volgende voorbeeld uit een gesprek tussen twee zussen, Fleur en Lianne, biedt een illustratie van hoe die twee functies gezamenlijk tot uiting komen. Lianne is bezig met haar

eindexamens en gaat om het afronden van de middelbare school te vieren daarna op vakantie met hun moeder.

Fragment 1 – BN1-02:35.6

01 Fle wat ga ik dan doe:n?=

02 =ga ik dan iets met papa doen.

03 (1.0)

04 Lis nee; ↑jij hebt dan nog gewoon college;

05 (0.3)

06 Fle °oh°.

07 (0.5)

08 en wanneer gaan wij dan naar: ant↓werpen?

Fleur stelt in regel 1 eerst een open vraag over wat zij gaat doen in de tijd dat Lianne op vakantie is met hun moeder. Zonder ruimte te bieden voor een antwoord stelt ze dan een polaire vraag: of zij in die tijd iets met hun vader gaat doen. Waar Fleur in eerste instantie de actie-agenda relatief breed laat – haar vraagwoordvraag maakt een antwoord met daarin een activiteit conditioneel relevant – beperkt ze die direct daarna aanzienlijk – een polaire vraag maakt bevestiging of ontkening, bij voorkeur met een *ja/nee*-partikel, conditioneel relevant (Hayano, 2013; Heritage, 2009; G. Raymond, 2003). Ze licht uit de potentiële set antwoordopties er één uit en formuleert een kandidaatsantwoord (zie Pomerantz, 1988) voor haar vraagwoordvraag.

Het geprefereerde antwoord op een polaire vraag is bevestiging, in dit geval dat Fleur inderdaad iets met papa gaat doen (Hayano, 2013; Heritage, 2009; Heritage & Clayman, 2010; Pomerantz & Heritage, 2013). Maar Lianne geeft een ontkennend antwoord met *nee* en geeft als account dat Fleur nog college heeft en niks met papa kan gaan doen. Fleur ontvangt dat antwoord in regel 6 met *oh*.

Fleur reageert hier op een gedisprefereerd tweede paardeel: Lianne geeft een ontkennend antwoord met een account, waarin ze uitlegt waarom Fleur niet op vakantie kan. Door op Lianne's

antwoord te reageren met *oh* brengt Fleur de sequentie tot mogelijke voltooiing. Ze claimt met *oh* dat ze het antwoord heeft geaccepteerd als nieuw en haar cognitieve status is veranderd.

Maar Fleur gebruikt *oh* niet alleen om te claimen dat de informatie nieuw is. Ten eerste veronderstelt haar vraagwoordvraag dat ze iets kan doen tijdens de vakantie van Lianne. Ten tweede werken gespreksdeelnemers gezamenlijk aan *affiliatie* (zie Stivers, 2008); sprekers ontwerpen een eerste paardeel zodat deze een geprefereerd tweede paardeel kan krijgen (Sacks, Schegloff, & Jefferson, 1974). Als een hoorder een indicatie geeft dat er geen geprefereerd antwoord gaat volgen, veranderen sprekers regelmatig de preferentierichting van de handeling (Pomerantz, 1984). In een eerste paardeel laten sprekers dus hun verwachting zien over de reactie. Fleurs kandidaatsantwoord benadrukt dit: ze licht een optie uit als de meest relevante optie. Met *oh* ontvangt Fleur een antwoord en account die de verwachtingen in zowel haar vraagwoordvraag als haar kandidaatsantwoord tegenspreken.

Oh wordt ook gebruikt bij antwoorden die afwijken van de actie-agenda van de vraag. Marnix klaagt in fragment 2 tegen Charlie, zijn vriendin, over zijn leidinggevende, die wat hem betreft geen leiding geeft. Charlie vraagt vervolgens in regel 7 of Marnix zijn onvrede ook kenbaar heeft gemaakt, waarop Marnix aangeeft dat hij dat de week daarvoor al had gedaan

Fragment 2 – DK1-01:06.9

01 Mar gaat ie opeens doen alsof wat ik zeg (wat) dat van
02 hem komt of zo,
03 (0.9)
04 gewoon vervelend.
05 (.)
06 Cha °ja°.
07 maar >heb je (dan) hem< dat ook geze:gd?=of niet.
08 (1.1)
09 Mar nou ik had het de vorige keer al gezegd;
10 vorige wee:k,

11 (.)
 12 Cha °o:h°.
 13 (0.4)
 14 Mar zei die van ja je moet zelf dan nog meer dingen doen,

Charlies vraag in regel 7 biedt twee type-conformerende antwoordopties: bevestiging en ontkenning.⁶ Maar Charlie doet niet alleen een verzoek om informatie: ze vraagt Marnix of hij iets heeft ondernomen om de situatie waarover hij klaagt te verbeteren. Hoewel Marnix in zijn reactie laat zien dat hij die dag niks heeft gezegd, zegt hij geen *nee* en conformeert hij zich niet aan de grammaticale antwoordopties (G. Raymond, 2003). In plaats daarvan begint hij zijn beurt met *nou*, waarmee hij laat zien dat het antwoord niet gaat voldoen aan de in de vraag geïndexeerde verwachtingen (Mazeland, 2016). Hij antwoordt dat hij zijn leidinggevende er eerder al op had aangesproken; hij heeft wel iets gezegd, maar niet deze keer. Marnix verandert daarmee impliciet een van de presupposities van de vraag en “behandelt de vraag zoals deze is geformuleerd als onbeantwoordbaar” (Stivers & Hayashi, 2010, p. 20). Charlier ontvangt dat antwoord in regel 12 met *oh*, een antwoord dat dus een van de verwachtingen van haar vraag, dat deze beantwoordbaar is, tegenspreekt.

In bovenstaande voorbeelden is te zien dat *oh* gebruikt wordt om reacties op vragen te ontvangen die niet voldoen aan de verwachtingen die de spreker had laten zien. Maar er zijn ook gevallen waarin de hoorder een geprefereerd, type-conformerend antwoord geeft, en de spreker toch met *oh* reageert. Maar ook in deze gevallen claimt de spreker met *oh* dat een verwachting is tegengesproken. Het volgende fragment is een prototypisch voorbeeld. Lana is onlangs verhuisd, en Ninke maakt in regel 1 duidelijk dat zij het adres nog wil hebben.

Fragment 3 – BS2-01:44.6

01 Nin je moet het adres (moet je) ↑ook maar even sturen.
 02 Lan >wat zEI je<
 03 Nin het adres

04 (1.3)
 05 van je nie[uwe huis
 06 Lan [↑oh ja:. jA:.
 07 heb je die nog niet?
 08 (0.2)
 09 Nin nee:?
 10 (1.2)
 11 Lan o:h.
 12 (0.2)
 13 nou. dan moet ik dat zeker geven,

Na Ninke's vraag om het adres van Lana's nieuwe huis volgt een korte herstelsequentie (Kitzinger, 2013; Schegloff, Jefferson, & Sacks, 1977) waarin Lana aangeeft dat ze de beurt van Ninke niet heeft gehoord. Lana reageert vervolgens met *oh ja*, waarmee ze claimt dat ze zich nu herinnert dat ze het adres nog moet sturen (zie sectie *Begrip en herinneren*). Desalniettemin vraagt ze vervolgens in regel 7 of Ninke het adres nog niet heeft. De vraag lijkt in tegenspraak met hoe de sequentie zich tot dan toe heeft ontwikkeld, maar door iets te bevragen wat al duidelijk is suggereert Lana dat ze verrast of verbaasd is (Robinson, 2009; Thompson et al., 2015; Wilkinson & Kitzinger, 2006). Merk ook op dat ze vraagt of Ninke het adres *nog* niet heeft, waarmee ze de verwachting uitdrukt dat Ninke het adres al zou moeten hebben. Haar vraag is daarmee ontworpen voor een *nee*-respons – met *nee* bevestigt Ninke de veronderstelling zoals geformuleerd door Lana – maar een problematische *nee*: de wereld is niet zoals deze zou moeten zijn volgens de presupposities in Lana's vraag.

Ninke geeft in regel 9 dus een geprefereerd, type-conformerend antwoord, waarmee ze de agenda van de vraag volledig accepteert (Hayano, 2013; Heritage, 2009; Stivers, in press). Maar dat antwoord is in tegenspraak met de verwachting die Lana in de voorafgaande sequentie heeft uitgedrukt: dat Ninke haar nieuwe adres al zou moeten hebben. Ook hier claimt de spreker met *oh* dat de informatie in de voorgaande beurt onverwacht is.

Tot op heden heb ik me in de analyse uitsluitend gericht op *oh* als vrijstaand partikel in derde positie (Schegloff, 2007). In de helft van de gevallen waarin sprekers reageren op een informerende handeling met vrijstaand *oh* wordt *oh* niet geproduceerd om een antwoord op een vraag te ontvangen, maar in tweede positie als respons op een handeling zoals mededelen. Ook in die positie claimt een spreker met *oh* dat de informatie niet in lijn is met zijn of haar verwachtingen.

In het volgende voorbeeld belt Alexandra met haar moeder, Trudy. Na een lange sequentie over de inrichting van haar kamer, snijdt Alexandra in regel 1 een nieuw onderwerp aan (Button & Casey, 1985): ze vertelt dat ze die ochtend haar zus belde, maar dat die nog sliep op dat moment. Na een korte pauze reageert Trudy met *oh*.

Fragment 4 – AG1-08:43.1

01 Ale 'kbelde TAra nog vanochtend om half tien, maar toen belde
02 ik d'r wakker.
03 (0.5)
04 Tru ↑o:h.
05 (0.4)
06 was ze vrIJ;
07 (2.3)
08 Ale ↑hja. °volgens mij wel (mam) °.
09 (0.2)
10 ↑ja volgens mij is die vrij op maandag.
11 Tru o::::h;
12 dat is lekker,

Trudy positioneert haar *oh* in regel 4 na een nieuwsaankondiging (Button & Casey, 1985). Na een korte stilte stelt Trudy een vervolgvraag. Met die vraag zoekt ze een verklaring voor waarom Tara nog sliep om half tien; de nieuwswaarde van Alexandra's beurt had bijvoorbeeld kunnen zijn dat Tara zich

had verslapen. Alexandra bevestigt dat, voor zover zij weet, Tara inderdaad vrij was en zelfs altijd vrij is op maandag, waarna Trudy nogmaals reageert met *oh*.

Trudy's *oh* in regel 4 ontvangt de mededeling over Tara als nieuw en als onverwacht. Hoewel Trudy nog geen verwachtingen heeft laten zien over Tara, laat ze met haar vervolgvraag zien dat de reden niet direct duidelijk is. Merk daarbij op dat ze de situatie normaliseert: haar vraag prefereert een antwoord dat bevestigt dat Tara vrij is en kan uitslapen. Met andere woorden, Trudy vraagt niet of – of zelfs waarom – Tara zich had *verslapen*. Ze behandelt Alexandra's mededeling niet alleen als nieuws, maar als nieuws dat een verklaring nodig heeft, dat wil zeggen, als onverwacht nieuws.

Beide *ohs* in dit fragment zijn prosodisch gemarkeerd. De *ohs* in fragment 1–3 hebben een relatief beperkt toonbereik, terwijl de *oh* in regel 4 hoog begint, vervolgens sterk stijgt en tot slot ook weer sterk daalt. Daarnaast waren de eerdere *ohs* kort, terwijl Trudy haar *oh* in regel 11 vrij lang aanhoudt. Maar die gemarkeerdheid biedt maar beperkt inzicht in de functie van *oh*: het impliceert dat Trudy meer doet dan alleen aangeven dat de informatie van Alexandra haar verwachtingen tegenspreekt, maar wat dat meer is, zit niet opgesloten in de prosodische vorm van *oh*. Ze drukt er een affectieve stance mee uit. Ze geeft met andere woorden een evaluatie van het nieuws, maar wat haar stance is, laat ze er niet mee zien.⁷ Er is kortom geen een-op-een-relatie tussen de prosodische contour en de stance die Trudy inneemt (Benjamin & Walker, 2013; Walker, 2014). De functie die gespreksdeelnemers aan *oh* toekennen hangt sterk samen met de sequentiële positie van *oh*, de actie of acties waarop de spreker met *oh* reageert (Local, 1996).

In deze paragraaf heb ik laten zien dat sprekers vrijstaand *oh* primair gebruiken om te claimen dat de voorafgaande, aangrenzende beurt informatief was, dat deze tegengesteld was aan een verwachting van de spreker, en dat de spreker de nieuwe informatie heeft geaccepteerd en zijn of haar verwachtingen heeft bijgesteld. Met andere woorden, met *oh* claimt de spreker dat hij of zij op basis van de voorgaande informatieve beurt, zijn of haar cognitieve status heeft bijgesteld. De precieze betekenis

van *oh* is net als in het Engels opaak (Heritage, 1984): van zichzelf laat het niet zien welke verwachting van de spreker is bijgesteld. Het is een flexibele interjectie die in allerlei situaties gebruikt wordt.

Oh en de valentie van nieuws

In de voorgaande paragraaf heb ik laten zien dat sprekers een vrijstaand *oh* gebruiken om te claimen dat de informatie in de voorgaande beurt onverwacht was. Daarbij behandelt de spreker die informatie niet expliciet als informatie met een duidelijke valentie. Maar nieuws is zelden neutraal (Maynard, 1997). In deze paragraaf zal ik een aantal manieren bespreken waarop sprekers *oh* combineren met andere beurtopbouwcomponenten om ook een affectieve houding uit te drukken (Schegloff, 2007). Sprekers doen dit (i) door *oh* prosodisch te integreren met een evaluatie waarmee ze hun houding formuleren of een interjectie zoals *jeetje*; of (ii) door idiomatische constructies zoals *oh mijn god*. Door de enorme variatie binnen deze categorieën is het niet mogelijk om een uitputtende analyse te geven; mijn doel is hier dan ook vooral om te laten zien hoe deze handelwijzes verschillen van de andere die ik in dit artikel bespreek, en een indicatie te geven van de mogelijkheden.

Als sprekers hun houding ten opzichte van een voorgaande beurt formuleren met een evaluatie gebruiken ze een beperkte set van frequente combinaties: (i) sprekers kunnen alleen een evaluatieve term, veelal een adjectief, geven, bijvoorbeeld *leuk*; (ii) ze kunnen het adjectief predicatief gebruiken in combinatie met een aanwijzend voornaamwoord (zie ook Goodwin & Goodwin, 1992, p. 162), bijvoorbeeld *dat is leuk*; en (iii), ze kunnen een exclamatieve constructie gebruiken door een vragend voornaamwoord te combineren met een adjectief, bijvoorbeeld *wat leuk*. Bij al deze vormen kan het adjectief vooraf worden gegaan door een adverbium. Dit kan een echt bijwoord zijn zoals in *dat is wel relaxt*, maar ook een bijvoeglijk gebruikt bijwoord zoals in *super chill* (over het verschil tussen echte en bijvoeglijk gebruikte bijwoorden, zie Haeseryn et al., 1997).

Sprekers gebruiken *oh+evaluatie* primair om een houding ten opzichte van de voorgaande beurt van de hoorder uit te dragen: ze behandelen het als een beurt die nieuws met een zekere valentie

uitdraagt. Een geprefereerde evaluatie is een van de voornaamste middelen die sprekers hebben om hun sociale betrokkenheid en solidariteit te tonen (Goodwin & Goodwin, 1992; Pomerantz, 1984). Zo is een geprefereerde reactie op slecht nieuws een evaluatie die het nieuws dusdanig waardeert, waarmee de spreker laat zien dat hij of zij zich kan inleven in de situatie van de hoorder. Zie bijvoorbeeld het volgende fragment, waarin Michelle in regel 1 aan Katinka vertelt dat ze statistiek niet heeft gehaald. Na een korte herstelsequentie in regels 3–5 drukt Katinka haar houding uit ten opzichte van het nieuws.

Fragment 5 – BS2-04:34.6

01 Mic >oh trouwe:ns<; ik heb e:h ()stiek niet ge↑haald.
 02 (0.6)
 03 Kat wa' heb ↑je?
 04 (0.7)
 05 Mic >ik heb statis↑tiek niet gehaa:l[d;
 06 Kat [oh ba:len.=
 07 =dus >je moet het nou< volgend jaar op↑nieuw doe:n.
 ((32 regels weggelaten))
 40 Kat maar ja.
 41 (0.8)
 42 Mic ja. dat is (.) wat minder?

Michelles nieuwsaankondiging dat ze statistiek niet heeft gehaald is niet simpelweg nieuws: het betekent dat Michelle het vak volgend jaar opnieuw moet doen en Katinka evalueert dit als slecht nieuws. Met *oh* claimt Katinka dat de aankondiging nieuws is en met *balen* geeft ze te kennen dat ze begrijpt dat het voor Michelle een teleurstellende uitkomst is. Direct daarna geeft ze een reden waarom het voor Michelle slecht nieuws is: ze moet volgend jaar herkansen. Na een sequentie waarin beiden hun vertrouwen uitspreken dat Michelle het vak volgend jaar wel zal halen (data niet getoond), formuleert Michelle uiteindelijk dat het inderdaad slecht nieuws was, en dat Katinka's reactie dus in lijn was met de valentie van haar nieuws, waarmee ze het onderwerp mogelijk tot voltooiing brengt (regel 42).

Dat *oh+evaluatie* de geprefereerde reactie is op Michelles aankondiging is ook te zien aan de beurtwisseling (Sacks et al., 1974). Katinka doet haar evaluatie snel: ze produceert haar beurt in overlap met het einde van Michelles beurt waarin die het slechte nieuws vertelt. Sprekers die een affiliërende (Stivers, 2008) reactie geven beginnen deze reactie sneller dan sprekers die een disaffiliërende reactie geven (Kendrick & Torreira, 2015; Pomerantz, 1984; Sacks et al., 1974; Stivers et al., 2009).

Bijnacompleetoverlap (zie Mazeland, 2008) is dan ook geen ongewenste interruptie, maar een teken van sociale preferentie. Door vrijwel tegelijk met het einde van Michelles beurt te beginnen laat Katinka zien dat haar reactie aansluit bij de houding die Michelle in haar beurt uitdraagt (Drew, 2009).

Naast evaluatieve termen kunnen sprekers hun houding ook uitdrukken door middel van interjecties zoals *oh jee(tje)*, *oh wauw*, of *oh yea*. Deze komen relatief weinig voor: van de 84 gevallen in de dataset waarin *oh* gebruikt wordt om een houding uit te drukken, zijn er maar 7 waarin *oh* aan een andere interjectie voorafgaat. Een mogelijke reden is dat ze alleen na specifieke handelingen geproduceerd worden. Zie bijvoorbeeld fragment 6, waarin Hennie zojuist heeft verteld dat een van haar broers op sterven ligt.

Fragment 6 – BU1-01:40.5

01 Tan en wat heef:t ↑ie dan;
02 (0.3)
03 Hen e:::h longkanker.
04 (0.3)
05 Tan <oh ↑jee:tje>.
06 (0.3)
07 Hen ja maar <↑ook op z'n borst hoor.

Tannekes reactie behandelt het antwoord als slecht nieuws. Ten eerste drukt de combinatie *oh jeetje* al uit dat ze Hennies antwoord als slecht nieuws ziet. Ten tweede claimt ze door een interjectie te gebruiken sterker dat een oprechte emotie aan de basis van haar reactie ligt. Goffman (1978, p. 800)

beschrijft zulke uitroepende interjecties als *response cries* en stelt dat ze worden begrepen als “een natuurlijke overstroming van voorheen beheerste gevoelens, een geval van overrompeld worden.” Met *jeetje* claimt Tanneke dat ze dusdanig van haar stuk is gebracht dat ze niet anders kon dan zo’n exclamatieve interjectie produceren, waarmee ze het nieuws als bijzonder slecht karakteriseert.

De analyses in deze paragraaf hebben laten zien dat met *oh* voorafgaand aan een evaluatie of evaluatieve interjectie sprekers tegelijkertijd de vorige, aangrenzende beurt behandelen als nieuws en een houding ten opzichte van dat nieuws innemen. *Oh* en de opvolgende evaluatie vervullen elk hun eigen functie in de sequentie, maar ze doen tegelijkertijd één actie. Zoals Schegloff (2007) ook laat zien, sprekers kunnen niet zomaar een van beide achterwege laten, zonder dat dit implicaties heeft voor de interactie. Om als sequentieafsluitend te kunnen functioneren bij beurten die nieuws met een zekere valentie overbrengen zijn beide sequentieel geïmpliceerd: *oh* om te laten zien dat de spreker geïnformeerd is en de evaluatie om te laten zien dat de spreker heeft begrepen wat de implicaties zijn van het nieuws voor de hoorder.

Begrip en herinneren

De derde meest voorkomende handelwijze geanalyseerd voor deze studie is *oh ja*. Hoewel sprekers deze handelwijze in allerlei sequentiële omgevingen gebruiken, zijn er maar twee functies waar het voor wordt ingezet: de spreker kan ermee claimen (i) dat hij of zij zich nu iets herinnert (Seuren et al., 2016; cf. Middleton & Edwards, 1990), of (ii) dat hij of zij nu iets begrijpt (Koivisto, 2015b). Anders dan met *oh+evaluatie* uit de vorige paragraaf is *oh ja* gelexicaliseerd als één samengestelde handelwijze. *Oh* heeft hierin nog steeds de functie van een change-of-state token zoals eerder beschreven, maar de betekenis van *oh ja* is meer dan de som van zijn delen: het is niet af te leiden uit de combinatie zelf, maar alleen uit de sequentiële omgeving dat *oh ja* gebruikt wordt om nu-herinneren of nu-begrijpen uit te drukken. Aangezien *oh ja* het meest wordt gebruikt om nu-herinneren te doen, zal ik die functie eerst bespreken.

Het volgende fragment komt uit een gesprek tussen Sara en haar vriend, Steven. Na een lange sequentie waarin Sara probeert Steven zo ver te krijgen dat hij naar de huisarts gaat omdat hij mogelijk een hersenschudding heeft – een poging die uiteindelijk niet slaagt – lanceert ze in regel 1 een nieuwe activiteit door te vragen wat hij het weekend gaat doen.

Fragment 7 – LG3-02:14.3

01 Sar hé maar e::h (0.2) ↑wat: ga je ook al weer doen ↓e:h_
02 waar ga je heen dit weekend?
03 (2.6)
04 Ste <naar de ar(.)dennen>, in belgië.
05 (0.3)
06 Sar °oh ja. dat was hem°.
07 (0.8)
08 en over twee weken texel:,

Aan deze sequentie is goed te zien dat *oh ja* gebruikt wordt om te claimen dat de spreker zich nu iets herinnert. Sara stelt haar vraag niet als een vraag naar iets onbekends: met *ook al weer* claimt ze dat ze het antwoord is vergeten. Ook haar herstellende vraag in regel 2 laat enige voorkennis zien: door te vragen waar Steven heen gaat veronderstelt ze dat hij een reis gepland heeft. Met andere woorden, die reis wordt als bekend behandeld. Ze vraagt niet om nieuwe informatie, maar om (enigszins) bekende informatie. Haar uptake van Stevens antwoord bevestigt dit. Ze zegt eerst *oh ja*, en volgt dat op met de opmerking *dat was hem*, waarmee ze de informatie dat Steven naar de Ardennen gaat kenmerkt als de informatie die ze was vergeten.

In veruit de meeste gevallen van *oh ja* in mijn data wordt het gebruikt om een claim van *nu-herinneren* te doen: de spreker herinnert zich hier en nu wat hij of zij daarvoor vergeten was. In een klein aantal gevallen gebruiken sprekers *oh ja* in reactie op een uitleg van de ander, om te claimen dat ze de

uitleg begrepen hebben. Het volgende fragment volgt direct op fragment 4. Alexandra heeft net verteld dat ze die ochtend haar zus wakker belde. Trudy vraagt vervolgens in regel 1 hoe het met haar ging.

Fragment 8 – AG1-08:55.1

01 Tru =hoe was 't met er,
02 (0.6)
03 Ale nou: dat wee'k niet want, ik zei >oh ga maar weer lekker
04 verder slapen en bel maar< terug als je wakker bent,
05 °maar toen (heeft ze) niet () ze BE:ldde net even terug
06 maar (0.3) ik ben nu met jou aan het bellen nee,
07 Tru o:h ja.
08 hè: lastig hè.

Met het stellen van een vraag maakt Trudy een antwoord conditioneel relevant, en veronderstelt ze dat Alexandra het antwoord weet, maar die veronderstelling spreekt Alexandra tegen. Ze begint haar beurt met *nou*, vooruitwijzend naar de afwijkende reactie die gaat volgen Mazeland (2016; zie ook fragment 2), waarna ze zegt dat ze het niet weet, wat ze antwoordt met een account: ze kan geen antwoord kan geven op haar moeders vraag, doordat ze het gesprek met haar zus snel beëindigde en ze toen haar zus terugbelde al in gesprek was. Trudy ontvangt de uitleg met *oh ja* en toont vervolgens haar begrip van de situatie met een evaluatie.

De *oh ja* van Trudy kan hier niet begrepen worden als het doen van nu-herinneren: Alexandra geeft uitleg over waarom ze haar zus niks gevraagd had, informatie die voor Trudy daarvoor niet beschikbaar was. Alexandra had immers net medegedeeld dat ze haar zus gebeld had, wat Trudy ontving als (onverwacht) nieuws. Trudy ontvang met *oh ja* dus niet een gedisprefereerd antwoord op een vraag of, zoals in fragment 2, een transformatief antwoord, maar de uitleg voor waarom Alexandra geen antwoord kan geven. Met *oh ja* in plaats van *oh* claimt ze niet dat de beurt van Alexandra informatief is, maar dat ze de uitleg begrepen heeft. Door vervolgens met een evaluatie te reageren — waarbij *hè*

mogelijk een oriëntatie toont op gedeelde kennis — laat ze verder zien inzicht te hebben in de reden die Alexandra geeft. Merk ook op dat Alexandra's uitleg niet volledig nieuw is: Trudy weet natuurlijk dat Alexandra met haar aan de telefoon is en daardoor niet beschikbaar. Maar als account voor haar non-antwoord is het nieuw.

Met *oh ja* kunnen sprekers nu-begrijpen uitdrukken, maar het is slechts één handelwijze voor die actie. In het volgende voorbeeld is Anne aan de telefoon met haar moeder, Lotte. Eerder op de dag had Lotte een berichtje gestuurd (regels 4–5) om te vertellen dat de trui die Anne voor haar broertje gekocht had niet paste. Anne reageerde daar alleen niet op, waardoor Lotte dacht dat ze in college zat (regel 1).

Fragment 9 – HM1-04:02.0

01 Lot o:::h, ik dacht dat jij college had joh,
02 Ann .h nee: ik zat net in de trein; en daar was dus
03 mijn (.) telefoon uitgevallen, dus ik (.) deed net
04 mijn telefoon pas weer aan en toen kreeg ik ook je
05 berichtje binnen,
06 (0.3)
07 .HH
08 Lot o:::h zo.
09 Ann dus i[k weet niet wanneer je die gestuurd hebt,
10 Lot [oké.

Door haar aanname over waarom Anne niet reageerde te formuleren (zie Smith & Seuren, 2018), een situatie waar Anne directe kennis over heeft terwijl Lotte alleen indirect toegang kan hebben, *vist* Lotte naar een verklaring (Pomerantz, 1980). Anne ontkent die aanname en geeft in regel 2–3 een account: ze kon niet reageren omdat haar telefoon was uitgevallen toen ze in de trein was. Deze correctie van een eerdere, incorrecte aanname (zie Smith, 2013) ontvangt Lotte met *oh zo*. Met deze handelwijze claimt ze niet alleen dat ze Anne nu begrijpt, maar dat de manier waarop ze Anne begrijpt anders is dan ze eerder had aangenomen: Anne gaf uitleg in reactie op de door Lotte geformuleerde,

inadequate verklaring; ze doet een soort *counterinforming* (Heritage, 1984). Met *oh zo* ontvangt Lotte dus een corrigerende uitleg, en claimt ze niet alleen dat ze Anne nu begrijpt, maar dat haar begrip anders is dan hoe ze dacht dat de situatie in elkaar zat.

Zowel met *oh ja* als met *oh zo* doen sprekers nu-begrijpen in omgevingen waar dat begrip ter discussie staat, maar de handelwijzen worden gebruikt in andere sequentiële omgevingen. Door *oh ja* te gebruiken claimen sprekers dat ze al toegang hadden tot die uitleg. Met *oh zo* daarentegen claimen sprekers dat de uitleg in de voorgaande beurt een eerdere aanname van de spreker corrigeert. Anders gezegd, sprekers gebruiken *oh ja* om te claimen dat ze zijn geïnformeerd en *oh zo* om te claimen dat ze zijn gecorrigeerd.

In deze paragraaf heb ik laten zien hoe sprekers met *oh* claims van nu-herinneren en nu-begrijpen kunnen uitdrukken. Met *oh ja* claimen sprekers dat ze al toegang hadden tot de informatie in de voorgaande beurt, waar ze eerder claimden dat ze die informatie niet hadden. Maar het kan ook worden gebruikt voor claims van nu-begrijpen waar de spreker al toegang zou moeten hebben tot een deel van die uitleg. Met *oh zo* claimen sprekers eveneens dat ze nu iets begrijpen, maar ze geven daarmee tevens te kennen dat dat ze een incorrecte aanname hadden gedaan die de hoorder nu heeft gecorrigeerd.

Meerdere sporen

De laatste veel voorkomende sequentie-afsluitende handelwijze met *oh* is *oh oké*. Net als bij *oh+evaluatie* is *oh oké* niet te karakteriseren als één ondeelbaar geheel. *Oh* en *oké* hebben verschillende actie-implicaties (Seuren, 2018) en door die twee interjecties als een beurtopbouweenheid te produceren laat de spreker zien dat de voorgaande sequentie op twee sporen zat (Schegloff, 2007): met *oh* reageert de spreker op het informatieve aspect van de vorige beurt – de tegengesproken verwachtingen – en met *oké* op de handeling die met die informatieve beurt wordt uitgevoerd (Beach, 1993).

In het volgende voorbeeld komen de twee aspecten die Schegloff (2007) noemt helder naar voren. De sequentie komt aan het begin van een telefoongesprek tussen Loes en haar vriend, Karel. Na uitwisseling van begroetingen en *hoe gaat 't* (Schegloff, 1986), vraagt Loes in regel 1 of het telefoontje uitkomt.

Fragment 10 – BM1-00:18.8

01 Loe =komt het effe UIt dat ik bEl of ↓niet.
02 (1.4)
03 Kar #jawel hoor#
04 Loe o:h=o↓ké.=
05 =#ja# ik wist niet of je net in de trei:n zat of zo.
((9 regels weggelaten)
15 .h alles goed op ↑stage,

De vraag van Loes is niet simpelweg een verzoek om informatie, maar heeft duidelijke actie-implicaties: als het niet uitkomt, dan kan het gesprek geen doorgang vinden. Haar vraag fungeert als een bijzondere *pre* (Schegloff, 2007; Terasaki, 2004). Deze *pre* komt niet voor een specifieke handeling zoals een *pre-verzoek*, maar voor een heel gesprek. Karels antwoord is positief, dus Loes kan doorgaan met de reden waarvoor ze belt en na te hebben vastgesteld dat Karel bijna thuis is (data niet getoond), lanceert ze het eerste topic in regel 15.

Met *oh* en *oké* ontvangt Loes zowel het informatief onverwachte aspect van Karels beurt, alsmede de actie-implicaties. Door het stellen van haar vraag drukt Loes onzekerheid uit over de beschikbaarheid van Karel voor een gesprek, een onzekerheid die ze in regel 5 verder ondersteunt door een account te geven voor waarom ze dacht dat hij mogelijk niet beschikbaar zou zijn. Karels reactie is gemarkeerd zowel doordat hij *jawel* in plaats van *ja* zegt (Stivers, in press) en door de interjectie *hoor* (Mazeland & Plug, 2010). Hij bevestigt op deze manier niet simpelweg, maar geeft aan dat zijn beschikbaarheid nooit een probleem was, waar Loes in haar vraagformulering met *of niet* juist laat zien

dat een negatief antwoord zeer goed mogelijk zou zijn (zie ook fragment 2). Door te reageren met *oh* en de account voor haar vraag claimt Loes dat ze haar verwachtingen op basis van zijn informatieve antwoord heeft bijgesteld. Vervolgens behandelt ze met *oké* de actie-implicatie van zijn beurt als een *go-ahead* (Schegloff, 2007): ze kan het daadwerkelijke gesprek nu beginnen.

Loes produceert haar *oh oké* in derde positie, als reactie op een antwoord, maar de handelwijze wordt ook gebruikt in tweede positie. In het volgende fragment bijvoorbeeld geeft Manon aan dat ze weg moet en het gesprek dus moet afsluiten, waarop Elke reageert met *oh oké*.

Fragment 11 – BR1-09:31.3

01 Man hé maar ik moet gaan,
02 Elk oh oké.
03 (.)
04 Man e::hm <even kijken> ↑dan: (0.3) bellen we nog wel even
05 over hoe we dat doen donderdag=

Gespreksafsluiting gaat bij voorkeur geleidelijk. Sprekers laten aan elkaar zien dat ze niks meer toe te voegen hebben met bijvoorbeeld een uitwisseling van mogelijke pre-afsluiters zoals *oké* (Schegloff & Sacks, 1973), waarmee ze gezamenlijk ruimte creëren voor afsluiting. Maar door aan te kondigen dat ze weg moet manoeuvreert Manon unilateraal naar afsluiting. Haar aankondiging dat ze moet gaan is daarmee sequentieel onverwacht, en heeft bovendien actie-implicaties: het gesprek zal hierna worden afgesloten. En ook hier zien we dat met *oh oké* een spreker op beide aspecten van die beurt reageert: met *oh* ontvangt Elke de onverwachte informatie dat Manon weg moet en met *oké* accepteert ze de stap naar gespreksafsluiting.

Verdere ondersteuning voor de analyse dat *oh*, *oké*, en evaluaties reageren op verschillende aspecten van de sequentie, vinden we in gevallen waarin sprekers *oh*, *oké*, en een evaluatie combineren tot één volledige beurt. Deze combinatie komt zelden voor en is daarom in tabel 1 niet apart gecategoriseerd. In het volgende voorbeeld vertelt Linda over een jongen, Tristan, die een dag eerder bij

haar op bezoek was. Rosa geeft met haar vraag in regel 10 eerst te kennen dat ze de naam Tristan niet *herkent* – haar vraag laat de mogelijkheid open dat ze Tristan wel *kent*.⁸ Maar met haar vraag in regel 13 laat ze vervolgens zien dat die vraag stelde, omdat ze een andere naam had gehoord en dus niet omdat ze de naam Tristan niet direct herkende (Smith & Seuren, 2018). Na gezamenlijk lachen in regel 18–20 herbevestigt Lisanne dat het ging om Tristan, waarop Rosa reageert ze met *oh oké gezellig*.

Fragment 12 – DV1-10:26.1

01 Lis want >↑gister was ie nog even< langs gekomen want e:h
 02 met aegee gingen ze apenkooien, en dat was in lombok.
 03 ergens? .hhh (.) en toen e[:h >
 04 Ros [OH ↑LEU:[K;
 05 Lis [was ie in de buurt
 06 natuurlijk bij mij;=dus >toen kwam ie nog even< thee
 07 drinken enzo:_ °en toen° (.) was wel °gezelli:g°
 08 (0.2)
 09 .hh [((snuift))
 10 Ros [ken ik hem? of nie[:t.
 11 Lis [.pt ↑tristan;
 12 (0.4)
 13 Ros OH TRISTAN=>ik dacht da' je zei< THORSTEN.=
 14 =ik [dacht (van) jouw ballet?
 15 Lis [NEE: hh
 16 (0.3)
 17 Ros ik [dacht↑ al h:uh
 18 Lis [°↑nee° hh] ha ha ha [ha .HH
 19 Ros [uh: ↑hu
 20 Lis fnee hoor:_ nee tristan gewoonf; uh: hu .hh
 21 Ros o::[:h foké gez(h)elligf u[hu hu:
 22 Lis [.hhh [ja:::

23 (0.8)

24 enneh ↑oh ik heb gister ook nog e:h een ↑film gekeken?

Rosa laat met haar beurt in regel 21 zien dat er meerdere af te handelen sequenties open staan: de herstelsequentie begonnen in regel 10, die wordt uitgebreid vanaf regel 13 (Smith & Seuren, 2018), en het nieuws van Lisa in regels 5-7. Met haar *oh* claimt ze nu te begrijpen over wie Lisa het heeft. Ze hoorde *Thorsten* terwijl Lisa *Tristan* zei. Nadat Lisa wederom bevestigt dat het *Tristan* was geeft Rosa met *oh* in regel 21 aan dat de herstelsequentie geslaagd is. Met haar *oké* stelt ze vervolgens voor om die sequentie af te sluiten en de hoofdactiviteit te hervatten. Haar herstelinitiëring kwam voor ze een reactie had gegeven op de vertelling die Lisa in regels 5-7 met *was wel gezellig* herkenbaar tot voltooiing brengt (Stivers, 2008). Een reactie op die vertelling is nog conditioneel relevant. Door net als Lisa de term *gezellig* te gebruiken stemt Rosa haar tweede paardeel af op het nieuws waar ze op reageert. Haar samengestelde beurt is daarmee optimaal ontworpen om alle openstaande sequenties in één klap af te handelen en de progressiviteit van het gesprek te hervatten.

In deze paragraaf heb ik laten zien dat sprekers door *oh* te combineren met andere beurtopbouwcomponenten ze reageren op verschillende aspecten van de lopende sequentie(s). Met *oh* claimen ze dat ze hier en nu een verwachting hebben bijgesteld, waarmee ze de vorige beurt ook karakteriseren als een beurt met informatie die ze als nieuw behandelen. Daarnaast reageren ze met *oké* op de actie die met die informerende beurt wordt uitgevoerd. Bij combinaties van *oh* met *oké* en evaluaties plaatsen sprekers dus verschillende aspecten van de voorgaande sequentie op de voorgrond.

Conclusie & Discussie

In dit artikel heb ik de verscheidene manieren besproken waarop sprekers in het Nederlands de interjectie *oh* /o/ gebruiken als reactie op een informatieve handeling. In aansluiting bij eerder cross-linguïstisch onderzoek heb ik laten zien dat *oh* gebruikt kan worden in reactie op informatieve handelingen om te claimen dat als gevolg van die voorgaande informatieve handeling de spreker een

verandering heeft ondergaan in zijn of haar cognitieve status (Heinemann & Koivisto, 2016; Heritage, 1984, 2016). Door *oh* te gebruiken als zelfstandige beurtopbouw eenheid behandelen sprekers een aspect van de voorgaande beurt als onverwacht. Dit kan gaan om het informatieve aspect, maar het kan in derde positie na een vraag-antwoordsequentie ook dienen om te laten zien dat het antwoord niet in lijn was met een van de presupposities van de vraag. Door in die context *oh* te produceren claimt de spreker dat die verwachting nu is bijgesteld.

De betekenis van *oh* is echter niet transparant (Heritage, 1984). De precieze cognitieve verandering die de spreker claimt te hebben ondergaan kan alleen begrepen worden op basis van de sequentiële omgeving, met name de handeling uitgevoerd in de voorafgaande beurt – de beurt waarop gereageerd wordt met *oh* – en eventuele andere beurtopbouwcomponenten waar *oh* aan voorafgaat. Zodoende kan *oh* ingezet worden om een bepaalde valentie toe te kennen aan nieuws, om begrip te claimen, om herinneren “te doen”, en om transitie naar een nieuwe activiteit mogelijk te maken.

Het moge op basis van de bespreking helder zijn dat ik slechts een voorzichtige blik heb kunnen bieden op de diversiteit van de functie van *oh*. Binnen de meest frequente voorkomens zitten veel subtiele verschillen en dan zijn er nog combinaties die zeer zeldzaam zijn, maar die wel mogelijk meer inzicht kunnen bieden in hoe die combinaties van interjecties betekenis krijgen in de interactie. Zo kunnen sprekers reageren met *oh zo ja* of *oh ja zo*; de verschillende volgordes bieden mogelijk nieuwe inzichten in hoe beurtopbouw en sequentieorganisatie samenhangen. Er is kortom genoeg perspectief voor verder onderzoek om de legio manieren waarop Nederlanders deze simpele interjectie in interactie inzetten te bestuderen.

Interjecties hebben veelal een ondergeschikte rol binnen de taalanalyse. Ze worden niet gezien als onderdeel van de grammatica of het lexicon, en hebben mede daardoor de status van buitenbeentje. Maar de frequentie waarmee interjecties als *oh* geproduceerd worden laat zien dat dergelijke woordjes van fundamenteel belang zijn voor de manier waarop gespreksdeelnemers elkaar begrijpen. Sprekers

manoeuvreren er soepel mee door de nuances van de sociale interactie en hun sociale relaties. Schutz (1944) stelt dat wie een taal wil beheersen als middel van expressie zich moet kunnen uitdrukken op de meest adequate manier gegeven de situatie en de hoorder. De vele subtiliteiten van interjecties als *oh* laten zien dat de vaardigheid om deze te gebruiken wel eens de beste test zou kunnen zijn van taalbeheersing.

Appendix A: Transcriptiesymbolen

Transcriptiesymbolen

(1.0)	Getallen tussen haakjes geven het aantal seconden stilte weer, dat wil zeggen, tijd waarin gespreksdeelnemers geen hoorbare bijdrage leveren. Stiltes tussen beurten zijn geplaatst op een aparte regel, stiltes binnen beurten op dezelfde regel als de rest van de beurt.
(.)	Een stilte van minder dan 200ms, ook wel een <i>beat of silence</i> genoemd.
beurt1= =beurt2	Beurt 2 sluit direct aan op beurt 1; er is geen hoorbare stilte.
beu[rt1 [beurt2	Beurt 1 en beurt 2 worden (deels) tegelijkertijd geproduceerd; de vierkante haken geven het begin van gelijktijdig praten aan.
beurt1] beu]rt2	Beurt 1 en beurt 2 worden (deels) tegelijkertijd geproduceerd; de vierkante haken geven het einde van gelijktijdig praten aan.
boe.	Een punt markeert een moment van prosodische voltooiing, met een grenstoon die daalt tot laag in het bereik van de spreker.
boe,	Een komma markeert een moment van prosodische voltooiing, met een grenstoon die stijgt tot het midden van het bereik van de spreker.

boe?	Een vraagteken markeert een moment van prosodische voltooiing, met een grenstoon die stijgt tot hoog in het bereik van de spreker.
boe;	Een punt-komma markeert een moment van prosodische voltooiing, met een grenstoon die daalt tot het midden van het bereik van de spreker.
boe_	Een liggend streepje markeert een moment van prosodische voltooiing, met een vlakke grenstoon.
↑	Een pijltje omhoog markeert een stijging in de toonhoogte die niet langer duurt dan een enkele syllabe.
↓	Een pijltje omhoog markeert een daling in de toonhoogte die niet langer duurt dan een enkele syllabe.
re::kking	Aanhalingstekens geven aan dat de voorafgaande (mede)klinker langer wordt vastgehouden.
<u>nadruk</u>	Onderstreepte data wordt uitgesproken met hoorbare nadruk.
t <u>oo</u> :n	Een onderstreepte klinker gevolgd door een dubbele punt die niet is onderstreept geeft aan dat de toonhoogte stijgt en dan daalt gedurende de productie van die klinker.
too:n	Een klinker gevolgd door een onderstreepte dubbele punt geeft aan dat de toonhoogte continu stijgt daalt gedurende de productie van die klinker.
LUID	Data geschreven in hoofdletters wordt relatief luid geproduceerd.
°zacht°	Data tussen twee graden tekens wordt relatief zacht geproduceerd. Meerdere graden tekens °° betekent dat de data amper hoorbaar is.
>snel<	Data tussen twee naar binnen wijzende kleiner-dan en groter-dan-tekens wordt versneld geproduceerd.

spraak-	Een koppelteken geeft een afkapping aan, meestal hoorbaar als een glottale stop.
.hh	Een <u>h of serie hs voorafgegaan door een punt geeft hoorbare inademing aan.</u>
hh	Een vrijstaande <i>h</i> of een serie vrijstaande <i>hs</i> geeft hoorbare uitademing aan.
#spraak#	Spraak tussen twee nummertekens geeft aan dat de spraak krakerig is geproduceerd.
()	Witruimte tussen twee haakjes geeft aan dat de spreker iets gezegd heeft wat niet hoorbaar is. Meer ruimte betekent meer onhoorbare spraak.
(spraak)	Spraak tussen twee haakjes geeft aan dat het niet goed hoorbaar is wat de spreker zegt en dat er slechts een poging is gedaan om te transcriberen.

Voetnoten

¹Om vergelijking tussen de fragmenten gemakkelijk te maken, noem ik in de rest van dit artikel de gespreksdeelnemer die de *oh* produceert de spreker en de andere gespreksdeelnemer de hoorder.

²In het Japans gebruiken sprekers daarnaast ook *hee* (/he/) (Mori, 2006), maar deze interjectie kan ook gebruikt worden als opmaat naar een topic shift en als een zogenaamde *continueerder* (Schegloff, 1982), een non-lexicale interjectie waarmee een hoorder laat zien dat de spreker bezig is met een langere beurt die nog niet een mogelijk voltooiingspunt (Sacks et al., 1974) heeft bereikt. (De Nederlandse terminologie is ontleend aan Mazeland (2008).)

³Er is hier, in tegenstelling tot de gangbare spellingswijze in het Nederlands, gekozen voor dezelfde spellingswijze als in het Engels; *oh* wordt dus niet uitgesproken als [ɔ] of [ɔ^h], maar als [o], [o^h], of [o^w].

⁴Ook in het Nederlands worden andere interjecties gebruikt waaronder *aa*. Op basis van de bestudeerde data is alleen niet te zeggen of deze slechts in bepaalde dialecten voorkomt of dat *aa* een andere functie heeft dan *oh*. *Aa* is daarom in dit artikel buiten beschouwing gelaten.

⁵ Ik ben Tom Koole dankbaar voor het beschikbaar stellen van zijn data.

⁶ Sprekers maken in het Nederlands vaker gebruik van *of niet* als een increment bij polair interrogatief geformuleerde vragen. Drake (2015) laat zien dat in het Engels sprekers *or* 'of' gebruiken om het gemakkelijker te maken om een ontkennend antwoord te geven. Het is mogelijk dat *of niet* in het Nederlands een soortgelijke functie heeft: het zwakt de preferentie voor een bevestigend antwoord af of haalt die preferentie zelfs in zijn geheel weg.

⁷ Twee reviewers merken op dat de *ohs* in fragment 1 en 2 relatief zacht zijn, wat eveneens een vorm van stance taking kan zijn. Bij fragment 1 zou het bijvoorbeeld teleurstelling kunnen uitdrukken. Dezelfde beperking die geldt voor lengte en intonatie, geldt alleen ook voor volume; het is op basis van de handelingen die de sprekers doen niet af te leiden wat voor stance ze ermee uitdrukken. Maar wat die stance ook is, het is niet in tegenspraak met de overkoepelende analyse dat *oh* gebruikt wordt als index van onverwachte informatie.

⁸ Of Rosa hier daadwerkelijk een idee heeft of ze Torsten, de naam die ze claimt te hebben gehoord, wel of niet kent is niet duidelijk, en ook niet te bepalen. Als ze inderdaad Torsten hoorde, dan kan haar vraag ook worden begrepen als een impliciete beschuldiging dat Lisanna haar beurt niet adequaat heeft ontworpen voor Rosa als recipiënt. Sprekers stemmen formulering van personen, plaatsen, e.d. af op de hoorder en optimale afstemming betekent dat de formulering niet te vaag, noch te specifiek is (Schegloff, 1972; zie ook Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974). Het gebruik van de naam zou hier dan te specifiek zijn.

Bibliografie

Beach, W. A. (1993). Transitional regularities for 'casual' "Okay" usages. *Journal of Pragmatics*, 19(4), 325–352.

Benjamin, T., & Walker, T. (2013). Managing problems of acceptability through high rise-fall repetitions. *Discourse Processes*, 50(2), 107–138. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2012.739143>

- Bögels, S. & Torreira, F. (2015). Listeners use intonational phrase boundaries to project turn ends in spoken interaction. *Journal of Phonetics*, 52, 45–57. <http://doi.org/10.1016/j.wocn.2015.04.004>.
- Button, G. & Casey, N. (1985). Topic nomination and topic pursuit. *Human Studies*, 8(1), 3–55.
- Clift, R. & Raymond, C. W. (2018). Actions in practice: On details in collections. *Discourse Studies*, 20(1), 90–119. <https://doi.org/10.1177/1461445617734344>
- Couper-Kuhlen, E. (2012). Some truths and untruths about final intonation in conversational questions. In J. P. de Ruiter (Red.), *Questions: Formal, functional and interactional perspectives* (pp. 123–145). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139045414.009>
- Drew, P. (2009). “Quit talking while I’m interrupting”: A comparison between positions of overlap onset in conversation. In M. Haakana, M. Laakso & J. Lindström (Red.), *Talk in interaction: Comparative dimensions* (pp. 70–93). Helsinki: Finnish Literature Society.
- Drake, V. (2015) Indexing Uncertainty : The Case of Turn-Final *Or*. *Research on Language and Social Interaction*, 48(3), 301–318. <http://doi.org/10.1080/08351813.2015.1058606>
- Endo, T. (2018). The Japanese change-of-state tokens *a* and *aa* in responsive units. *Journal of Pragmatics*, 123, 151–166. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.06.010>
- Foolen, A. (1994). Toch wel. In R. Boogaart & J. Noordegraaf (Red.), *Nauwe betrekkingen: Voor Theo Janssen bij zijn vijftigste verjaardag* (pp. 81–88). Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU.
- Ford, C.E. & Thompson, S.A. (1996). Interactional units in conversation: syntactic, intonational, and pragmatic resources for the management of turns. In C.E. Ford, S.A. Thompson, & E. Ochs (Red.), *Interaction and grammar* (pp. 134–184). Cambridge: Cambridge University Press.
- Goffman, E. (1978). Response Cries. *Language*, 54(4), 787–815.
- Golato, A. (2010). Marking understanding versus receipting information in talk: *Achso*. and *ach* in German interaction. *Discourse Studies*, 12(2), 147–176. <https://doi.org/10.1177/1461445609356497>

- Golato, A. (2012). German *oh*: Marking an Emotional Change of State. *Research on Language and Social Interaction*, 45(3), 245–268. <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.699253>
- Golato, A., & Betz, E. (2008). German *ach* and *achso* in repair uptake: Resources to sustain or remove epistemic asymmetry. *Zeitschrift Für Sprachwissenschaft*, 27, 7–37. <https://doi.org/10.1515/ZFSW.2008.002>
- Goodwin, C., & Goodwin, M. H. (1992). Assessments and the Construction of Context. In A. Duranti & C. Goodwin (Red.), *Rethinking context* (pp. 147–190). Cambridge: Cambridge University Press.
- Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., de Rooij, J., & van den Toorn, M. C. (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (2e ed.). Groningen: Martinus Nijhoff.
- Hayano, K. (2013). Question Design in Conversation. In J. Sidnell & T. Stivers (Red.), *The handbook of conversation analysis* (pp. 395–414). Chichester: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118325001.ch19>
- Heinemann, T. (2017). Receipting Answers That are Counter to Expectations: The Polar Question-Answer-*Nå* Sequence in Danish. *Research on Language and Social Interaction*, 50(3), 249–267. <https://doi.org/10.1080/08351813.2017.1340705>
- Heinemann, T., & Koivisto, A. (2016). Indicating a change-of-state in interaction: Cross-linguistic explorations. *Journal of Pragmatics*, 104, 83–88. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.09.002>
- Heritage, J. (1984). A change-of-state token and aspects of its sequential placement. In J. M. Atkinson & J. Heritage (Red.), *Structures of social action* (pp. 299–345). Cambridge: Cambridge University Press.
- Heritage, J. (1998). *Oh*-prefaced responses to inquiry. *Language in Society*, 27(03), 291–334. <https://doi.org/10.1017/S0047404598003017>
- Heritage, J. (2009). Questioning in Medicine. In A. Freed & S. Ehrlich (Red.), *Why do you ask?* (pp. 42–68). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195306897.003.0003>

- Heritage, J. (2010). Conversation Analysis: Practices and Methods. In D. Silverman (Red.), *Qualitative research: Theory, method and practice* (3rd ed.) (pp. 208–230). London: SAGE.
- Heritage, J. (2016). On the diversity of ‘changes of state’ and their indices. *Journal of Pragmatics*, 104, 207–210. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.09.007>
- Heritage, J., & Clayman, S. E. (2010). *Talk in Action*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Hilmisdóttir, H. (2016). Responding to informings in Icelandic talk-in-interaction: A comparison of *nú* and *er það*. *Journal of Pragmatics*, 104, 133–147. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.05.002>
- Jefferson, G. (1981). The abominable “Ne?”: a working paper exploring the phenomenon of post-response pursuit of response. *Manchester Sociology Occasional Papers*, 6, 1–82.
- Jefferson, G. (2004). Glossary of Transcript Symbols with an Introduction. In G. H. Lerner (Red.), *Conversation analysis: Studies from the first generation* (pp. 13–31). Amsterdam: John Benjamins.
- Kasterpalu, R., & Hennoste, T. (2016). Estonian *aa*: A multifunctional change-of-state token. *Journal of Pragmatics*, 104, 148–162. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.06.010>
- Kendrick, K. H., & Torreira, F. (2015). The Timing and Construction of Preference: A Quantitative Study. *Discourse Processes*, 52(4), 255–289. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2014.955997>
- Kitzinger, C. (2013). Repair. In J. Sidnell & T. Stivers (Red.), *The handbook of conversation analysis* (pp. 229–256). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Koivisto, A. (2013). On the Preference for Remembering: Acknowledging an Answer With Finnish *Ai Nii(n)* (“Oh That’s Right”). *Research on Language and Social Interaction*, 46(3), 277–297. <https://doi.org/10.1080/08351813.2013.810411>
- Koivisto, A. (2015a). Dealing with Ambiguities in Informings: Finnish *Aijaa* as a “Neutral” News Receipt. *Research on Language and Social Interaction*, 48(4), 365–387. <https://doi.org/10.1080/08351813.2015.1090109>

- Koivisto, A. (2015b). Displaying Now-Understanding: The Finnish Change-of-State Token *aa*. *Discourse Processes*, 52(2), 111–148. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2014.914357>
- Koole, T. (2015). The Interaction Tool. *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 4(1), 86–100.
- Local, J. (1996). Conversational phonetics: some aspects of news receipts in everyday talk. In E. Couper-Kuhlen & M. Selting (Red.), *Prosody in conversation* (pp. 177–230). Cambridge: Cambridge University Press.
- Maynard, D. W. (1997). The News Delivery Sequence: Bad News and Good News in Conversational Interaction. *Research on Language and Social Interaction*, 30(2), 93–130. <https://doi.org/10.1207/s15327973rlsi3002>
- Maynard, D. W. (2003). *Bad News Good News: Conversational order in everyday talk and clinical settings*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mazeland, H. (2008). *Inleiding in de Conversatieanalyse*. Bussum: Coutinho.
- Mazeland, H. (2016). The positionally sensitive workings of the Dutch particle NOU. In P. Auer & Y. Maschler (Red.), *Nu and its relatives: A discourse marker across the languages of Europa – and beyond* (pp. 377–408). Berlijn: De Gruyter.
- Mazeland, H., & Plug, L. (2010). Doing confirmation with *ja/nee hoor*. Sequential and prosodic characteristics of a Dutch discourse particle. In D. Barth-Weingarten, E. Reber, & M. Selting (Red.), *Prosody in interaction* (pp. 161–188). Amsterdam: John Benjamins.
- Middleton, D., & Edwards, D. (1990). Conversational Remembering: a Social Psychological Approach. In D. Middleton & D. Edwards (Red.), *Collective remembering* (pp. 23–45). Londen: SAGE.
- Mori, J. (2006). The workings of the Japanese token *hee* in informing sequences. An analysis of sequential context, turn shape, and prosody. *Journal of Pragmatics*, 38(8), 1175–1205. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2005.05.004>

- Persson, R. (2015). Indexing one's own previous action as inadequate: On *ah*-prefaced repeats as receipt tokens in French talk-in-interaction. *Language in Society*, 44(4), 497–524.
- Pomerantz, A. (1980). Telling my side: “Limited access” as a “fishing” device. *Sociological Inquiry*, 50(3–4), 186–198.
- Pomerantz, A. (1984). Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. In J. M. Atkinson & J. Heritage (Red.), *Structures of social action* (pp. 57–101). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pomerantz, A. (1988). Offering a candidate answer: An information seeking strategy. *Communication Monographs*, 55(4), 360–373. <https://doi.org/10.1080/03637758809376177>
- Pomerantz, A. (2016). Some Methodological Issues in Conversation Analysis: Starting and Moving Forward. *Keynote tijdens de International Academy for Conversation Analysis*. Groningen, NL: Rijksuniversiteit Groningen.
- Pomerantz, A., & Heritage, J. (2013). Preference. In J. Sidnell & T. Stivers (Red.), *The handbook of conversation analysis* (pp. 210–228). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Raymond, C. W., & Stivers, T. (2016). The omnirelevance of accountability: off-record account solicitations. In J. D. Robinson (Red.), *Accountability in social interaction* (pp. 321–353). Oxford: Oxford University Press.
- Raymond, G. (2003). Grammar and Social Organization: Yes/No Interrogatives and the Structure of Responding. *American Sociological Review*, 68(6), 939–967. <https://doi.org/10.2307/1519752>
- Robinson, J. D. (2009). Managing Counterinformings: An Interactional Practice for Soliciting Information that Facilitates Reconciliation of Speakers' Incompatible Positions. *Human Communication Research*, 35, 516–587.
- Sacks, H., Schegloff, E. A., & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language*, 50(4), 696–735.

- Schegloff, E. A. (1968). Sequencing in Conversational Openings. *American Anthropologist*, 70(6), 1075–1095.
- Schegloff, E. A. (1972). Notes on a Conversational Practice: Formulating Place. In D. Sudnow (Red.) *Studies in Social Interaction* (pp. 75-119). New York: Free Press.
- Schegloff, E. A. (1982). Discourse as an interactional achievement: Some uses of “uh huh” and other things that come between sentences. In D. Tannen (Red.), *Analyzing discourse: Text & talk* (pp. 71–93). Washington: Georgetown University Press.
- Schegloff, E. A. (1986). The routine as achievement. *Human Studies*, 9, 111–151.
- Schegloff, E. A. (1996). Confirming Allusions: Toward an Empirical Account of Action. *American Journal of Sociology*, 102(1), 161–216. <https://doi.org/10.1086/230911>
- Schegloff, E. A. (2007). *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis I*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2>
- Schegloff, E. A., Jefferson, G., & Sacks, H. (1977). The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language*, 53(2), 361–382. <https://doi.org/10.1353/lan.1977.0041>
- Schegloff, E. A., & Sacks, H. (1973). Opening Up Closings. *Semiotica*, 8, 289–327.
- Schutz, A. (1944). The Stranger. *American Journal of Sociology*, 49(6), 499–507.
- Seuren, L. M. (2018). Assessing Answers: Action Ascription in Third Position. *Research on Language and Social Interaction*, 51(1), 33–51. <https://doi.org/10.1080/08351813.2018.1413890>
- Seuren, L. M., Huiskes, M., & Koole, T. (2016). Remembering and understanding with oh-prefaced yes/no declaratives in Dutch. *Journal of Pragmatics*, 104, 180–192. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.02.006>
- Seuren, L. M., Huiskes, M., & Koole, T. (2018). Resolving knowledge discrepancies in informing sequences. *Language in Society*, 47(03), 409–434. <https://doi.org/10.1017/S0047404518000362>

- Sidnell, J. (2013). Basic Conversation Analytic Methods. In J. Sidnell & T. Stivers (Red.), *The handbook of conversation analysis* (pp. 77–99). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Smith, M. S. (2013). “I thought” initiated turns: Addressing discrepancies in first-hand and second-hand knowledge. *Journal of Pragmatics*, 57, 318–330. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pragma.2013.09.006>
- Smith, M. S. & Seuren, L. M. (2018). *Expanding the repair space by accounting for trouble*. Paper gepresenteerd tijdens de 12^e CA Day, Loughborough, UK.
- Stivers, T. (2008). Stance, Alignment, and Affiliation During Storytelling: When Nodding Is a Token of Affiliation. *Research on Language and Social Interaction*, 41(1), 31–57.
<https://doi.org/10.1080/08351810701691123>
- Stivers, T. (in press). How We Manage Social Relationships Through Answers to Questions: The Case of Interjections. *Discourse Processes*. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2018.1441214>
- Stivers, T., Enfield, N. J., Brown, P., Englert, C., Hayashi, M., Heinemann, T., ... Levinson, S. C. (2009). Universals and cultural variation in turn-taking in conversation. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(26), 10587–10592. <https://doi.org/10.1073/pnas.0903616106>
- Stivers, T. & Hayashi, M. (2010). Transformative answers: One way to resist a question’s constraints. *Language in Society*, 39(01), 1–25. <http://doi.org/10.1017/S0047404509990637>
- Stommel, W., & te Molder, H. (2015). Counseling Online and Over the Phone: When Preclosing Questions Fail as a Closing Device. *Research on Language and Social Interaction*, 48(3), 281–300.
<https://doi.org/10.1080/08351813.2015.1058605>
- Ten Have, P. (2007). *Doing Conversation Analysis: A Practical Guide*. Londen: SAGE.
- Terasaki, A. K. (2004). Pre-announcement sequences in conversation. In G. Lerner (Red.), *Conversation analysis: Studies from the first generation* (pp. 171–223). Amsterdam: John Benjamins.
- Thompson, S. A., Fox, B. A., & Couper-Kuhlen, E. (2015). *Grammar in everyday talk: Building Responsive Actions*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Walker, T. (2014). Form ≠ Function: The Independence of Prosody and Action. *Research on Language and Social Interaction*, 47(1), 1–16. <https://doi.org/10.1080/08351813.2014.871792>
- Weidner, M. (2016). *Aha*-moments in interaction: Indexing a change of state in Polish. *Journal of Pragmatics*, 104, 193–206. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.05.003>
- Wilkinson, S., & Kitzinger, C. (2006). Surprise As an Interactional Achievement: Reaction Tokens in Conversation. *Social Psychology Quarterly*, 69(2), 150–182.
<https://doi.org/10.1177/019027250606900203>

Lucas M. Seuren (PhD 2018, Rijksuniversiteit Groningen) is post-doctoraal onderzoeker bij het Nuffield Department of Primary Care Health Sciences aan de University of Oxford. Zijn onderzoek gaat over hoe gespreksdeelnemers taal gebruiken om tot wederzijds begrip te komen over de situatie waarin ze zich bevinden en de handelingen die ze uitvoeren. Hij richt zich hierbij zowel op informele als op institutionele interactie zoals rechtbankondervragingen en arts-patiëntgesprekken.